

*лично, да не знају ни ред, ни пошћење. Да ли знају да су Срби. Е, неће иако да буде, неће, док сам ја кмет овде!* (подвукла М. Ј. Л.)

Ово је кључни васпитни аспект књиге који спасава част многима који су свесни зла које је притисло српски народ ма где био!

Идејност књиге *Кој љуци дувана* је изванредна, у име живота овде се указује на смисао чувања традиције, поучавања кроз искуства претходних генерација, на улогу литературе у очувању идентитета, самобитности и самосвести. Чини се да још литература није одустала од тога да подсећа на љубав према отаџбини, на задатак њеног очувања, на нужност да бранимо оно што се крвљу плаћало кроз векове да би било сачувано. Где су толике институције у овој земљи које заобилазе ту кључну улогу, поучити будуће нараштаје да буду људи, да буду Срби који воле своју земљу, свој народ, своју историју и културу, свој језик који чува сва искуства минулих покољења. Поштовање других никада није било упитно и то што смо одувек живели са другима јасно говори, а поред осталог, ова допадљива и врло корисна књига и то потврђује.

Но, крајње је време да поуке из добрих књига стигну и до оних који нам кроје судбину.

Љубомир Вучковић је, како сам рече, урадио своје и обогатио нас, забавио, уозбиљио и подсетио шта не смемо заборавити ако желимо да трајемо.

*Мр Милица ЈЕФТИМИЈЕВИЋ ЛИЛИЋ*  
ТВ критичар РТС-а у пензији  
Београд  
milicalil@yahoo.com

## ЖИВОТ С ПОВИСИЛИЦОМ

Гордана Ђилас, *Срце мале љице*, Архив Војводине, Нови Сад 2022

Књига Гордане Ђилас, под насловом *Срце мале љице*, представља интимне књижевне минијатуре које у себи крију читаве приповести, чак романе. На позив уредништва часописа *Повеља*, Гордана Ђилас је, по сопственом сведочењу, за рубрику Позитив написала текст чији наслов је гласио „Десет (не)снимљених фотографија”. Писане махом пред сан, у прекиду сна, ове минијатуре заиста имају нешто од бистрине и прецизности ноћног мира. Моћ књижевности, у односу на моћ фотографије, налази се у способности да се развије филм чија радња не тече сукцесивно, нити само ретроактивно. Та моћ потиче од непостојања рама, како би то рекао Андрић. Или од непостојања временског оквира, који дозвољава да се повежу различити ракурси и временске тачке.

Није непознат ефекат који остављају поједине књиге да вам, док их читате, неописиво недостају ненаписане књиге истог аутора. Обично се то догађа са кратким текстовима, записима, набујалим од смисаоне носивости (набујалим као усне у труднице, рекао би Андрићев приповедач), која жели да се излије преко граница кратке форме, а аутор пише књигу тако што једнако рачуна и на оне делове које је изоставио, као на оне који су предати читаоцу.

Гордана Ђилас се не враћа у мислима на прошле догађаје тако што би покушала да утврди шта се то догодило, као што би то на први поглед могло да се помисли док се ишчитавају записи из перфекта. Ове цртице су биле конструисане у презенту, јер се читав процес одговоран за њихово настајање одиграо у презенту, без обзира на неумитност протока времена. Упијање свих сензација у тренутку док се живот одвија, то је увек на граници између губитка живота с једне, и дубоког живота, живота с повисилицом с друге стране. Брже троши, али више и даје, уколико се човек не одметне из живота. Зато је писац још у детињству другачији, јер је обележен дистанцом у односу на улогу која му је дата. У тај хијатус будући писац упија страсти, сензације, мисли, осећања, снове, сумње, страхове и све оно што ће од тог тренутка све више продубљивати разлику између њега и оних других, али и појачавати *чежњу за сласћима обичности*, како би то рекао Ман, један од најбољих познавалаца ове разлике.

Али да би носилац разлике постао писац, није довољно само уочити разлику. Тад је човек тек кандидат за писца. Писац се постаје оног тренутка кад „неће рука све да запише” („Заувек присутан”). Зато писање представља тежи посао за писца него за обичног човека. Дискрепанција се, потом, види у свему. Ауторка чита велике наслове из старих бројева новина: „Весела омладина корача градовима наше ослобођене земље, угаљ из Бановића греје колектив Београдске текстилне индустрије, прилози за помоћ пострадалима у Албанији... Све је у знаку дубоког, великог преображаја који се до данас није догодио” („Преображај”). Тако се отварају врата иронији, меланхолији и чежњи.

Да ли све започиње кад схватимо да нешто недостаје? Нешто што није присутно, а требало би. У цртици под насловом „Ватра у пећи”, једној од најлепших минијатура у читавој књизи, по нашем мишљењу, ауторка из једног посебног угла уочава проблем недостатка, ишчезнућа, разлике: „Запалили смо ватру у старој пећи која је припадала људима који више нису живи... Топлина која је убрзо почела да се шири, надомак зиме, доносила је пријатност, али смо одједном постали свесни да нам у ствари недостаје она друга топлина. Лако је ватри. Нешто је у мени било мртво, ходала сам светом као богаљ, а да то нико, па ни ја, није приметио.”

Ова евокација платоновског мотива ватре, настала потпуно аутогено, искуствено, чија емпирија почива на утврђеном моделу мишљења о разлици и недостатку, парадигматична је за све минијатуре у књизи

Гордане Ђилас. Подсетимо се: Платонова мисао почива на разлици између идеје и сенке, ватре и њеног одраза. Запаливши ватру у пећи, декамероновска дружина из цртице „Ватра у пећи” увиђа разлику између ватре, као платоновске сенке у овом случају, чија топлота је недовољна да би се осетило оно чега у тој просторији више нема, а то је топлина присуства. Ауторка је овде направила, са зачуђујуће упечатљивим утиском, инверзију у односу на оно што је грчки филозоф имао на уму. Оно што ће он означити као сенку сенке, два пута удаљену од идеје, Гордана Ђилас осећа, управо кроз одсуство, као есенцију и идеју у платоновском смислу. Због тог недостатка, упркос ватри која гори и греје просторију, рећи ће: „Нешто је у мени било мртво, ходала сам светом као богаљ, а да то нико, па ни ја, није приметио”. Оно што је одсутно, то је оно што је суштинско, што биће чини целим. Такво сазнање, тачније осећање, јер до суштине се не долази разумом, болно је, зато што је опипљиво. Осећање је ближе од сазнања.

Пандемија чији смо сведоци и жртве били, са дистанцом која је уведена као правило у опхођењу међу њудима, овде постаје много више од једне физичке дистанце и случајно или намерно изазване болести, она долази као последица дистанци и разлика које смо сами или су нам други индуковали пре било каквих симптома. Неколико кратких цртица у књизи *Срце мале њицице* иницирано је пандемијском атмосфером живота. Једна од тих цртица носи наслов „Одложени живот”. Бора Пекић је писао о животу стављеном на лед. У тој ситуацији, одложеног живота, дискрепанција између присутног и одсутног постаје још снажнија. Док је живот пре пандемије сећао на идеју, на есенцију, на сан, овај живот је онемогућио сећање на сан: „Све што чинимо, радимо, надамо се, мислимо, поново ће стећи смисао када свет овлада пандемијом. Надам се. Али, нешто, дубоко у мени, скривено и непрепознато, још увек ми не дозвољава да се сетим бар понеког сна”. Нешто *нејрејознајно*, као некакав страни елемент убачен у нас, скрива од нас оно што је наше, што нам је есенцијално важно.

У наредној цртици, под насловом „Дигитално благостање”, открива нам ауторка шта је то што недостаје. Или, макар, шта је то што недостаје да се појави оно суштинско: Све је, као, на даљину, лепо и инспиративно. Зашто, онда, осећам умор и исцрпљеност? Недостаје непосредан контакт, покрет, сенка која прелази лицем, одсјај сунчевог зрака, мирис, поглед, све чиме доживљавамо једни друге и у вербалној и невербалној комуникацији”. Врхунски тренери кажу да не постоји умор, то је питање мотивације, односно њеног недостатка. Као да нешто демотивише, одузимајући тако животну енергију, *Élan vital*.

Симбол је један од суштинских модела манифестације несвесног. Језик несвесног је језик симбола. Гордана Ђилас, у овим наизглед узгредним кратким записима, језик симбола транспонује у свакодневицу, тач-

није, она их лоцира и активира у стварности. Дакле, не посматра их као мртву природу него активира њихове енергије у дијалогу који покреће у свакодневљу. Она не учитава, али ни не дозвољава да симболи буду аутори њеног дана. Отуда и живост њеног приповедања. Кажемо приповедања, јер може да завара кратка форма коју користи ауторка. Читалац би могао да помисли да су то само цртице, чија је намера да фиксирају тренутак. Иза ових кратких исечака стоје читаве приче. Отуда у њима почеци често имају тон наставка, а не стандардног зачетка процеса приповедања („Неко ће то читати. С нескривеним поривом да разоткрије све скривене тајне те особе, иако се, наравно, понешто и знало и шушкало...” – „Дневничке забелешке”). Такође, крајеви немају стандардизован облик окончања слике него као да остављају отворена врата за читаоца, ишчекујући тако наставак дијалога, и једно и друго, и ауторка и читалац („Стојимо у лабавом кругу, када се обрео међу нама са празним послужавником. За трен, не зна шта да ради са њим и онда ми га хитро додаје. Преплављује ме осећање радости.” – „Послужавник”). Јасно је, наравно, да након ове слике свака реч постаје излишна, али ми нисмо отишли из ове сцене и растали се ауторком. Још смо ту. Исто тако, ауторка ће понекад, остављајући готово исти ефекат, на крају исечка поставити питање: „Није требало да се осврћем? Или јесте?” („Јабука”).

Живи симбол носилац је концентрисане виталне енергије која чека да буде активирана, још увек непозната. Отуда и ауторкине двоумице и неповерење у реч. Неповерење у реч има дугу историју у књижевности. На крају се то неповерење у реч преселило у стварност и на друштвене мреже (као једину стварност многима). Јер шта друго представља модерна неспособност или неспособност модерног човека да испрати видео садржај дужи од неколико секунди, након чега му опада пажња, или неспособност да прочита књижевни садржај дужи од неколико реченица? Међутим, нешто се догодило са процесом неповерења у реч. Писци, попут Гордане Ђилас, не верују у реч управо због тога што осећају потребу за другим човеком, за искреним односом и присношћу. Модерно неповерење у реч, вера у слику као у хијероглиф, дефиниција је изолације и удаљености од себе и других. Зато старо неповерење писца у реч као да тражи од речи (и од оног ко изговара реч), да то ради боље, лепше, пажљивије, прецизније. Писци се тако баве субверзивном делатношћу, подривајући реченице и пропитујући речи.

Зато ће ауторка у телевизијском прилогу о бубама запазити студенткињу која није у стању да смислено саопшти проблем: „У оних неколико реченица нигде смисла, запете, тачке нити падежа. Трема, шта ли је? И шта бубе руси имају са тим недостатком елементарне могућности да се у неколико реченица смислено изрази проблем?”

Неповерење у реч повлачи са собом још нешто, а то је вера у снагу неизговореног, слућеног, телепатског. Оно што недостаје речима:

Од тада, па све до данас долазе у двориште најразличитије мачке, улазе слободно, и траже храну. Не говоре, само гледају. Како знају? Ко им је то рекао? Не посећују друштвене мреже, не твитују, не организују састанке, нити било какву врсту окупљања, али знају.

Толико о речима. Очигледно да су оне потребне и неопходне, осим осталог, за заштиту од заборавља, ништавила, и бесмисла. Али има још нешто као немушти језик који тек треба да савладамо. Можда би нам то помогло да будемо солидарни.

И управо оно што привлачи читаоца у овим кратким записима из свакодневља Гордане Ђилас, јесте њена способност да наслути немушти језик стварности и упути читаоца у ту тајну. Лепота не може да буде у одметању од људи, утврђено је одавно. Функција дискрепанције је да повеже, да приближи и осмисли, а не да заувек удаљи и разједини. Отуда меланхолија и чежња, али отуда и вера и труд.

Мср Ненад СТАНОЈЕВИЋ  
Библиотека Матице српске  
Нови Сад  
nenad.stanojevic1508@gmail.com

## **ЧУВАЊЕ И ЖИВЉЕЊЕ БАЧКЕ ПРОШЛОСТИ: КУЛТУРНА МИСИЈА ЈОВАНА МИЛЕКИЋА**

Јован Милекић, *Живљење прошлости: аутобиографија и ирејиска*, приредила Јована Војводић, Матица српска, Нови Сад 2021

Пишући о биографији и делатности Јована Милекића (Бјеловар, 1899 – Суботица, 1978) у „Предговору” монографије *У незаборав прошлости: личности из обласи културе и уметности од друге половине XIX до прве половине XX века у архивској Збирци др Јована Милекића* (2020), Сања Гавриловић истакла је како је Милекић

посветио цео свој животни и радни век великој сакупљачкој и колекционарској страсти, доприносећи тако чувању идентитета, неговању традиције и језика, националном развоју и напретку.

Иако су о Јовану Милекићу детаљно и посвећено, уз познавање архивске грађе и друштвено-историјског контекста дел(ов)ања овог интелектуалца, писали историчари уметности, архивисти и кустоси Бела Дуранци, Олга Микић и Сања Гавриловић, наводећи, притом, у дескриптивно-аргументацијским сегментима властитих студија (предговора изложбеним каталозима или пак монографијама) делове Милекићеве